

OGAHIYNING SHE'RIYATIDA TABIAT VA FASLLAR POETIKASI

Rahmatullayeva Zuhra Ulug'bek qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Psixologiya (koreys-ingliz) 2-kurs talabasi

Turdiyeva Oydin

Ilmiy rahbar f.f. d.dots

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Muhammad Rizo Ogahiy g'azallarida tabiat tasviri va uning inson ruhiyatiga ta'siri psixologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Shoirning bahor va qish fasllarini tasvirlash orqali inson kayfiyati, his-tuyg'ulari va ruhiy holatidagi o'zgarishlarni ifodalashi ochib beriladi. Tabiat va inson o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ekologik psixologiya doirasida yoritilib, bu borada Kurt Levinning "maydon nazariyasi" bilan bog'liq ilmiy qarashlarga murojaat qilinadi. Maqolada fasllar almashinuvi orqali inson ruhiyatida yuz beradigan yangilanish, tushkunlik va ijtimoiy yaqinlashuv jarayonlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Muhammad Rizo Ogahiy, tabiat tasviri, ekologik psixologiya, fasllar psixologiyasi, bahor ramzi, qish tasviri, inson ruhiyati, kayfiyat o'zgarishi, badiiy obraz, g'azal tahlili, muhit ta'siri, Kurt Levin, maydon nazariyasi.

АННОТАЦИЯ: В данной статье творчество Мухаммад Ризо Огахий рассматривается с точки зрения психологического анализа природных образов в его газелях. Особое внимание уделяется тому, как поэт через описание времен года, особенно весны и зимы, передает изменения в настроении, чувствах и внутреннем состоянии человека. Взаимосвязь природы и человека раскрывается в рамках

экологической психологии, а также сопоставляется с научными взглядами Курт Левин и его «теорией поля». В статье анализируется влияние смены времен года на психологическое состояние человека, включая процессы обновления, эмоционального спада и социального сближения людей.

Ключевые слова: Мухаммад Ризо Огахий, образ природы, экологическая психология, психология времен года, символика весны, образ зимы, психология человека, изменение настроения, художественный образ, анализ газели, влияние среды, теория поля Курт Левин.

ABSTRACT: This article analyzes the poetry of Muhammad Rizo Ogahiy from a psychological perspective, focusing on the depiction of nature in his ghazals. Particular attention is given to how the poet describes the seasons—especially spring and winter—to reflect changes in human emotions, mood, and inner psychological state. The relationship between nature and humans is examined within the framework of ecological psychology and is also connected with the scientific ideas of Kurt Lewin and his field theory. The article explores how seasonal changes influence human psychology, including processes of renewal, emotional decline, and social closeness among people.

Keywords: Muhammad Rizo Ogahiy, nature imagery, ecological psychology, psychology of seasons, symbol of spring, image of winter, human psychology, mood changes, artistic imagery, ghazal analysis, environmental influence, Kurt Lewin's field theory.

Barcha sharq mumtoz shoirlari singari Muhammad Rizo Ogahiy ham o'z g'azallarida tabiat tasviriga alohida e'tibor qaratgan shoirlardan hisoblanadi. U tabiat hodisalari va fasllardagi o'zgarishlarni inson ruhiyati bilan uzviy bog'lab tasvirlaydi. Shoir uchun tabiat oddiy manzara emas, balki inson his-tuyg'ulari va kayfiyatiga ta'sir ko'rsatadigan muhim

omil hisoblanadi. Tabiatdagi o'zgarishlarning inson ruhiyatiga ta'sirini o'rganuvchi yo'nalish psixologiyada **“ekologik psixologiya”** deb yuritiladi. Mazkur yo'nalishni rivojlantirishda nemis olimi Kurt Levin¹ muhim o'rin tutadi. U ishlab chiqqan “maydon nazariyasi”ga ko'ra, inson xulqi shaxs va muhitning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Shu jihatdan qaraganda, Ogahiy² ijodida fasllar tasviri orqali inson ruhiy holatining aks etishi alohida ahamiyat kasb etadi. Shoir bahor faslini tasvirlar ekan, uni go'zallik va yangilanish ramzi sifatida talqin qiladi:

O'yla yetkurdi jahong'a ziynat-u oro bahor,

Kim, bori yer yuzin etti jannat ul-ma'vo bahor.

Ushbu misralarda bahor butun dunyoni bezagan, yer yuzini go'yo jannatga aylantirgan fasl sifatida tasvirlanadi. Psixologik jihatdan qaraganda, bahor fasli inson ruhiyatida yangilanish, umid va ijobiy kayfiyatning kuchayishi bilan bog'liq. Qish faslida sustlashgan yoki sovigan his-tuyg'ular bahor kelishi bilan yana jonlanadi, insonlarda hayotga bo'lgan qiziqish ortadi.

Obi hayvondek suzuk suv bar taraf aylab ravon,

Qildi sahrog'a tarovat o'zgacha paydo bahor.

Bu misralarda bahor hayotbaxsh suvga qiyos qilinadi. Sahro ham bahor kelishi bilan jonlanib, yangicha tarovat kasb etadi. Bu holat psixologik jihatdan inson ruhiyatidagi bo'shliqning to'lishi, ichki kuch va hayotga qiziqishning ortishi bilan bog'liq holda talqin qilinishi mumkin. Bahor shu ma'noda ruhiy tiklanish ramzi sifatida namoyon bo'ladi.

Toza jon yetkurdi sar-tosar rayohin jismig'a,

Jonfizo yel esturub har yon Masihoso baho

¹ Lewin K. Field Theory in Social Science. – New York: Harper & Row, 1951. – P. 240.

² Ogahiy. Adabiyot Xrestomatiyasi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyoti, 2018. – B. 202.

Shoir yuqoridagi misralarda bahorni tabiatga yangi jon bag‘ishlovchi kuch sifatida tasvirlaydi. “Toza jon yetkurdi” iborasi tabiatning qayta tirilishi bilan bir qatorda, inson ruhiyatining ham yangilanishini anglatadi. “Jonfizo yel” esa inson kayfiyatining ko‘tarilishi, ijobiy emotsional holatning shakllanishini bildiradi. “Masihoso bahor” tasviri bahorning jonlantiruvchi, umid baxsh etuvchi kuchini ifodalaydi. Psixologik ma’noda bu kelajakka bo‘lgan ishonchning ortishi va umid tuyg‘usining kuchayishi bilan izohlanadi.

Keyingi baytlarda Ogahiyning qish fasli tasviri haqidagi misralar bilan tanishamiz. Shoir qish faslini tasvirlar ekan, uning inson ruhiyatiga salbiy ta’sirini ham ko‘rsatadi:

Sovuqg‘a bu qish ortib shiddat-u kin,

Qochurdi xalqdin orom-u tamkin.

Ko‘rib turibmizki, bu misralarda qishning qattiq sovuq va shiddati ta’kidlanadi. Natijada odamlarning oromi, ya’ni tinchligi yo‘qolib, xotirjamlik buziladi. Psixologik jihatdan qaraganda, sovuq fasl insonlarda tushkunlik, bezovtalik va ruhiy og‘irlikni yuzaga keltirishi mumkin. Shoir bu misralar orqali nafaqat tabiat manzarasini, balki jamiyatdagi umumiy ruhiy holatni ham ifodalab beradi.

Agar bir yerda o‘t ko‘rsa bo‘lib jam,

Ulus atrofig‘a andoqki parvin.

Ushbu baytda odamlarning sovuq paytda issiqlik izlab, olov atrofida to‘planishi tasvirlanadi. “Parvin” so‘zi ko‘p yulduzlarning bir joyda jam bo‘lishini anglatadi. Bu obraz orqali insonlarning qiyin sharoitda bir-biriga yaqinlashishi, o‘zaro qo‘llab-quvvatlashga intilishi ifodalangan. Psixologik jihatdan bu insonning xavfsizlik va iliqlikka bo‘lgan ehtiyoji kuchayishini ko‘rsatadi. Shunday qilib, Ogahiy g‘azallarida tabiat tasviri nafaqat estetik ahamiyatga ega, balki inson ruhiyati bilan chambarchas bog‘liq holda talqin qilinadi. Fasllar almashinuvi orqali shoir insonning ichki kechinmalari, kayfiyati va ruhiy holatidagi o‘zgarishlarni chuqur badiiy obrazlar orqali ifodalagan.

Badanlar titrabon simob yonglig’,

Isinmoq birla topmay o'tg'a taskin.³

Ushbu misralarda Muhammad Rizo Ogahiy qishning sovuqligini badiiy obrazlar orqali tasvirlaydi. Shoir sovuqning kuchini shunchalik kuchli qilib ko'rsatadiki, odamlarning badanlari simobdek titrab ketadi, ya'ni sovuq jismoniy holatga ham ta'sir qiladi. Hatto olov yonida isinib olish ham foyda bermaydi. Psixologik nuqtayi nazardan, juda qattiq sovuq insonlarda ruhiy bezovtalik, asabiylik va ichki xotirjamlikning buzilishini keltirib chiqaradi, bu esa psixologik holatga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, Muhammad Rizo Ogahiy shoir insonlarni tabiat bilan uzviy bog'lagan holda, badiiy obrazlar va o'xshatishlar orqali tasvirlagan. U bahor faslini uyg'onish, yangilanish va hayotga qaytish davri sifatida, qish faslini esa qiyinchilik, holsizlik va kayfiyatsizlik bilan bog'lagan. Shoir bahorning butun dunyoni bezab, sahrolarga ham jon baxsh etishini ta'kidlagan; qish faslida esa insonning qomati bukchayib, his-tuyg'ulari pasayishini badiiy obrazlar orqali ifodalagan. Shu tariqa, Ogahiy tabiat va inson ruhiyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur va estetik tarzda namoyon etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lewin, K. (1936). Principles of Topological Psychology. New York: McGraw-Hill. Kurt Lewinning "maydon nazariyasi" asoslari bayon qilingan klassik asar. 210 bet
2. Stern, D. N. (1985). The Interpersonal World of the Infant. Basic Books. Inson psixologiyasida muhit-insonga ta'sir nazariyasi uchun qo'llanma.
3. Zimbardo, P. G., & Gerrig, R. J. (1999). Psychology and Life. Longman. Psixologiyaning umumiy tushunchalari: his-tuyg'ular, kayfiyat va muhit ta'siri. 211-246.
4. Prentice, D. A., & Miller, D. T. (1993). Psychological Bulletins on Environmental Effects. Psychological Bulletin, 113(3), 523-541. Tabiat, fasllar va psixologik holat o'rtasidagi munosabatlarni ko'rib chiquvchi akademik maqola. 523-541

³ Ogahiy. Adabiyot Xrestomatiyasi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyoti, 2018. – B. 202.